
ORTADOĞU İÇİN BİREYCİLİK YA DA DAYANIŞMA

İpek MADİ*

ÖZET

Batı medeniyetinin toplumsal gelişme esasları "evrensel" nitelikte algılanmıştır. Ancak Batı esaslarına uygun biçimde teşkilatlanmış toplumlarda sömürü anlayışı hâkim olmuş ve bu esasları model alan ekonomik sistemlerde krizler ve çatışmalar meydana gelmiştir. Sömürülme nedenlerinin "dayanıőmacılığın yerine bireyciliğın desteklemesi"nden kaynaklandığıının ve özellikle Ortadoğu-İslâm dünyasının, kendi hayat tarzı ile çeliően varsayımlara dayalı ekonomik modelleri benimsemesi nedeniyle sorunlar yaşadığıının fark edilmesi ve Ortadoğu-İslam zihniyetine uygun doktrin geliştirilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bireycilik, Ortadoğu, İslam, Dayanışma

INDIVIDUALISM OR SOLIDARISM IN THE MIDDLE EAST

ABSTRACT

The fundamentals of Western social development have been considered as "universal". However, in societies that were organized in line with Western fundamentals, concept of exploitation has been dominated and in economical systems which took these fundamentals as model, crises and conflicts took place. It is essential to recognize that the reasons of exploitation is the promotion of individualism instead of solidarism and also, especially Middle Eastern- Islamic world faces problems because of the adoption of economical models that contradict with Middle Eastern and Islamic world's own lifestyle. It is crucial to develop doctrines that are suitable with Middle Eastern-Islamic lifestyle.

Key Words: Individualism, Middle East, Islam, Cooperation

* Dr., Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu EkonomiPolitiği Anabilim Dalı

GİRİŞ

19.yüzyılın Batı sosyal bilimcileri, toplumsal gelişme modelleri kurmada evrimci kuramlardan yararlanıp, kapitalizmi oluşturan şartları açıklamak istemiş, Batı medeniyetinin gelişme esaslarının saptanmasıyla neticeleri “evrensel” diye nitelendirmişlerdir. Bu değerlendirmede dinin toplumsal gelişme ile ilişkisini ve ekonomik kalkınmadaki etkisini tartışmışlardır. Bu kapsamda, Batı toplumbilimcileri iki gruba ayrılmışlardır: İlk grup, Karl Marx’ın temsil ettiği, dinin “bir afyon” olarak toplumsal gelişmeyi engellediği yönünde bir iddiada bulunmuştur. Kapitalizmin doğuşu, sömürü ve sınıf çatışmaları ile toplumsal gelişme açıklanır. İkinci grup, Max Weber’in temsil ettiği, Batının gelişimini oluşturan ahlaki, güdüsel, akılcı ve bilimsel esasların Protestanlık tarafından beslendiğine dayanan bir görüşü benimsemiştir. Çalışma, kazanma ve biriktirme gibi “kapitalist ruh eylemleri”nin itici gücünün, Protestanlığın “insanın hayattaki hedefi kazanmaktır” savından kaynaklandığını ileri sürerek Batı’da toplumsal gelişmeyi açıklamıştır. Max Weber, Protestanlığı Batı toplumunun teşekkülünde bir gelişme modeli olarak açıklarken, İslam toplumlarının kapitalizmi üretmemelerinin nedenini de anlamaya çalışmıştır. (Yıldırım, 2005: 2,3,6,7)

Materyalist anlayışın büyüme modellerinin oluşturdukları bolluk, “bol tüketimli ve mutlu bir toplum” meydana getirememiştir. Bu bolluk, sınırlı bir kitle içindir ve başka bir kitlenin sefaletini engellemektedir. İktisadi büyümenin, bolluğun yoksulluğu gidereceğine ve bu bolluğu eşit paylaşılacağına dair “sahte iddialar” birçok ülkenin umudu olmuştur. (Hamitoğulları, 1984: 294)

Serbest rekabet (laissez-faire) zihniyeti, “büyük balık küçük balığı yutar” olgusunun “toplumsal bir kanun” yapılmaya gayret edilmesi sonucu söz konusu olgunun ve düzenin iktisada yansımalarıdır. İslâm dünyasında ise, farkında olmadan Batı kültürünün verileri ile İslâmi esasların değerlendirilmesi söz konusudur. Ancak, bu esasların yalnızca kendi çizdikleri hayat tarzı içerisinde anlamlı olabilmesinden dolayı, başka bir kültüre ait tarihin birikimleri ile İslâm ilkelerinin değerlendirilmesi çelişkilidir. (Tabakoğlu, 2008: 20-22,28)

BATI’NIN BİREYCİLİĞİ VE SAYISAL BÜYÜMENİN “FIRSAT MALİYETİ”

Ortaçağ’da Hıristiyanlık inancının öteki dünyaya yönelişinin, insanı üretim sürecinde pasifleştirdiğine dair düşünceler ortaya konmuştur. Max Weber’e göre, “Katolik toplumda kazanç, tanrısızların peşinde koşacağı olumsuz bir olgu” dur. Ortaçağ Katolik toplum düşüncesinin değişiminde Renaissance’ın rolü, bireycilik düşüncesinin yeniden oluşturulması ile Kilise’nin “cemaatçi toplumsal örgüsünün dinamitlenmesi” açısından büyüktür. Katolik düşünce, Hıristiyan bireylerin “biz duygusunu” güçlendirmiş, bireyciliğin kolektif bilinç yoğunluğunda erimesini sağlamıştır. Ancak, Renaissance felsefesi ile bu kollektivite parçalanmıştır. Protestan düşünce bunu destekleyen bireyciliği savunarak, “mal kazancını, geleneksel ahlakın yasaklarından çıkarmış, kazanç gayesini doğrudan Tanrının isteği olarak görme” düşüncesini oluşturmuştur. “Pozitivist ve seküler bir dini görüş” geliştiren Protestanlığın temsilcisi Luther, bu akımın etkisiyle doğal din yaklaşımını benimsemiştir. Böylelikle Kapitalizmin esaslarının, Renaissance düşüncesinin “dayanışmacılığı dinamitlemesi ve bireyciliği desteklemesi” nden kaynaklandığı görülebilir. Hıristiyanlık’tan sapan “birey”ler, burjuvazinin ürettiği Adam Smith, Ricardo, Comte, Weber gibi yeni otoritelere teslim olmuşlar ve Batı’nın “yeni düzen”inin teşekkülüne katkıda bulunmuşlardır.(Yıldırım, 2005: 3-6)

Karl Marx’ın da toplumsal yozlaşma nedenlerini dile getirdiği, eşitsizliğe ve toplumsal adalete değindiği ve bu bakımdan izleyici bulunmada çok kuvvet kazandığı ifade edilmiştir. Ancak materyalist düşünce açısından değerlendirme yapan Marx, emeğin değer teorisini çalışan David Ricardo, Adam Smith ve John Locke’u izleyerek,

iktisadi değer ifade eden bir malın işgücünden meydana geldiğini ileri sürmüştür .(Johnston, 2002: 23-24)

Neoklasik ve Marksist iktisadın varsayımları ve değer tercihleri Batı kültürünü derinden etkilediği Hıristiyan iktisadi düşünce literatüründe de dile getirilmiştir. Bir Hıristiyan bakış açısıyla, Neoklasik ve Marksist iktisadın modellerinin “putperestlik türünden” olmaları sebebiyle, Hıristiyanların, modelleri benimsememesi gerektiği ifade edilmiş; kapitalist düşüncenin mallar”ın üretiminde durağan büyüme” hedefinin manasının belirsizliği dile getirilmiştir. Topluluklar ve çevre üzerinde olumsuzluklarının yanında “bireylerin önemlerini yitirmeye” doğru eğilimlerinden bahsedilmiştir. Marksist ve kapitalist iktisadın, ekonomilerin işleyiş yapısını incelemenin ötesine gittiği ve ekonomik modellerinin dayandığı aksiyomların bireyci ve bencil, ayrıca materyalist olduğu ve “mal üretiminde büyüme”yi toplumların esas hedefi olarak algıladığı dile getirilmiştir. Ayrıca ekonomilerin ve toplumların bu modellere uygun hale getirilme ideolojisine maruz kaldıkları ifade edilmiş; varsayımların ve neticelerinin incelenmesi ve Hıristiyanların sorumluluk sahibi olarak toplumların adil istikameti için olumlu alternatifler araştırması gerektiği savunulmuştur. 1 asırdan fazla bir süre boyunca iktisadın adalet için kullandığı terimlerin özgürlük ve eşitlik çerçevesinde kaldığı, adaletin toplumun bütünüyle ilgili olduğu ve İncil’deki adalet anlayışının çok farklı olduğu ifade edilmiştir. Luka 4:4’te “İsa, “ ‘İnsan yalnız ekmele yaşamaz’ diye yazılmıştır” karşılığını verdi” buyrulduğu üzere, ekonomik büyümenin tek kriter olamayacağı dile getirilmiştir.(Johnston, 2002: 17-20,22)

Mutluluk ve refah arayışında, İktisadi Büyümenin gerçekten mutluluk ve refah getirmediği iktisatçılar tarafından sık sık dile getirilen bir konu olmuştur. Geleneksel İktisadi Büyüme modellerinin dayandığı zihniyet yapısının “insanların tümünün refahını gerçekten ve içtenlikle” hedeflediğini düşünmek hayalcilik olmuştur. İktisat Biliminin sınırlarının ötesinde bazı vazgeçilmez boyutlar vardır. Bu boyutlar, iktisadi büyümenin istatistiksel göstergelerinde yoktur. Dar anlamda, istenilenin “adil gelir dağılımı, kalkınma” olmasına rağmen, gerçekteştirilen çağın büyük tutkusu haline gelmiş ve insanın yalnızca vücut açısından enine ve boyuna büyümesi gibi yalnızca sayısal bir gelişmeden ibaret “İktisadi büyüme adındaki yeni bir put”tur. (Hamitoğulları, 1984:289,290,292,293)

Ekonomik kaynaklar, milli gelirden “adalet ve hak üzerine” paylaşılmamaktadır. En zengin ülkelerden olan A.B.D.’de bile, insanların ihtiyaç duyduğu gibi gıda alamadığı, eğitim göremediği, iç bulamadığı, “insanca bir ikametgâha” sahip olamadığı dolayısıyla “bolluğun bir efsaneden ibaret” olduğu tespit edilmiştir. “Tarihte hiç bir toplumun, mevcudunun %80’ine refah sağlayabilmek adına %20’sini bu denli acımasızca feda etmediği” kötü beslenme ile ilgili hazırlanmış bir raporda ifade edilmiştir. (Hamitoğulları, 1984: 302) Toplumda büyük bir kesim daha yoksul bir hale geldiğinde bile, eğer GSMH büyüyor ise, ülke açısından olanların “faydalı” olduğunu varsayılmaktadır. (Johnston, 2002:22)

Geleneksel iktisadın modellerinde varsayıldıkları bireyler, “giderek daha kişiliksiz, daha hiperrasyonel, daha egoist, daha doyumsuz, daha inançsız” oldukları için maneviyattan bağımsızlaştırılmış bireyci davranış modelleri, “rasyonellik” varsayımını kişiliksizleştirme ile eşdeğer hale getirmektedir. (Madi, 2014:9) İktisadi büyümenin, yani yalnızca ekonominin sayısal gelişiminden ibaret olması, bunun fırsat maliyetine bakılmaması, İktisat teorisinin kendi içinde çelişkili olduğunun delillerinden biridir. Buradaki “fırsat maliyeti”nin ekonomik ve sosyal boyutu olduğu gibi dini bir boyutu da vardır. İncil’deki Ayetlerden anlaşılacağı üzere, “Ahireti’nin fırsat maliyetini otuz gümüşle eşdeğer tutan” Yahuda İskaryot’un “maddi açıdan kendine faydalı olanı tercih etmesi” ile rasyonel davrandığı söylenemeyeceği gibi “dünyevi çıkarını bile maksimumlaştırmasından” bahsedilemez. Yalnızca dünyevi menfaatlerin maksimizasyonunu hedefleyen tercihleri yapan mikro karar vericiler varsayımı nedeniyle, “yalnızca sayısal bir gelişmeden ibaret iktisadi büyüme”nin, elbette sosyal, ekonomik ve dini fırsat maliyetleri olacaktır.

BATI'NIN BİREYCİLİĞİ KARŞISINDA ORTADOĞU-İSLAM DÜNYASININ DAYANIŞMACILIĞI

1453'ten sonra, Osmanlıların Doğunun ve Batının ticari merkezlerine hâkim olması ile Batı, yeni merkezler arayıp, sömürge geliştirmek üzere "keşiflere" çıkmıştır. 1492 yılında Amerika'nın keşfi ile yeni ticaret yolları İslamiyet'in denetiminden uzak kalmıştır. 19.yüzyılda ise Osmanlı, dünyada siyasal egemenliğini yitirmiş ve dünya ticaret merkezlerinin denetiminin Batı'ya geçmesiyle büyük bir zenginlik Batı'ya akmıştır. Toplumsal gelişmesinde itici rol oynayan sömürü mekanizması ile Batı, "İslam dünyası üzerine çöreklenen yeni egemenlik düzeni ile" İslam âleminde "bir geri kalmışlık olgusu" na sebep olmuştur. (Yıldırım, 2005:13)

19.yüzyıldan itibaren Osmanlı'nın çoğulculuk anlayışı ile "Merkez oluştan vazgeçip" yerine, Batılılaşma düşü ile "Çevre oluşu kabullenme" başlamıştır. Batılı olmayanlar medeni kabul edilmemiştir. Batının "yalnızca tekniğinin ve medeniyetinin alınmasının mümkün ve muteber olduğu, ahlakının ve kültürünün alınması gerekmediği safdillliği" ve çoğulculuk esasının hâkim olduğu bir toplumdan bireycilik esası ile teşkilatlanmış bir topluma geçmenin gerektiği; ayrıca burjuva sınıfının oluşturulması ile Batılılaşabileceği ve kurtulabileceği yani kapitalistleşebileceği zihniyeti yerleşik hale getirilmiştir. (Tabakoğlu, 2008: 20,23,24,25)

Batı'nın şovu olan sanayileşmeyi ve burjuvazinin hayat tarzını "gıpta ile taklit", kendi zihniyetinin hayat tarzını anlayamamaktan, sindirememekten kaynaklanmaktadır. "Batı'ya karşı bir aşağılık" duygusunun bilinçlere yerleştirilmesi ve "gıpta ile taklit", kurtulmaya neden olacak bir bilinci kazanmayı engellemiştir. Sadece Batı'nın hayat tarzının taklidini yaşayabilen bir azınlığın refahına ve mutluluğuna hitap "edebilen" ekonomik modeller, az-gelirli kesimlerin gelirlerinin daha da azalmasına ve "mutlu ve müreffeh azınlığın" gelirinin daha da çoğalmasına neden olmaktadır. "Ülke firavunlarının aslan payı" nın yansması üretimde ve yatırımda gerçekleşmekte ve gerçek ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarının giderilmesi yerine aşırı lüks, israf ve tüketim gösterişine neden olmaktadır. (Hamitoğulları, 1984: 298, 299)

Bırakınız-yapsınlar anlayışına dayalı ekonomiler kendi çıkarlarını "başka ekonomileri sömürerek" maksimum seviyeye getirmeye gayret etmektedir. "Başka ekonomiler"de yaşanan açlık, yoksulluk, zulüm, isyan gibi kötü hallerin sebebi "yeterince sanayileşmemek, belirli kriterleri sağlayamamak, serbest ticareti geliştirememek" olarak ifade edilmektedir. Günümüzde başta Ortadoğu bölgesi olmak üzere birçok bölge çeşitli sancılar çekmektedir veya bu sancılara gebedir. Sancıların sebebi "bırakınız ne yaparlarsa yapsınlar" zihniyetinin Ortadoğu-İslam dünyasının hayat tarzı ile gelişmesinden kaynaklanmaktadır.

Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Mısır, Suriye, İran, Suudi Arabistan, Irak, Filistin, Lübnan, Yemen Cumhuriyeti, İsrail, Ürdün, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Bahreyn, Kuveyt ve Katar Ortadoğu kapsamına giren ülkelerdir. Bu ülkelerin uluslararası iktisadi ve sosyal sistem ile bütünleşme dereceleri farklılıklar göstermekte ve dünya ekonomisine entegre olmaya yönelik hedeflerinin gerçekleşen bütünleşme düzeyi ile tutarlılık göstermediği ifade edilmektedir. (Öztürkler, 2009:66) Coğrafi niteliğinin yanı sıra siyasal genişlik içeren, "birleşme adına yapılan ayrışmaların" olduğu Ortadoğu, istikrarsız ve geri kalmış bir bölge olarak görülürken aynı zamanda zengin kaynaklar merkezidir. Dinsel açıdan Müslümanların, etnik açıdan ise Türk, Arap ve Farsların çoğunlukta olduğu ancak Kürtlerin ve Yahudilerin de belirleyici role sahip olduğu bir bölgedir. Ortadoğu'da hâkimiyet, dünya ekonomisine yön verme, "kimin ne kadar üreteceği ya da tüketiceğine karar verme" olanağını tanımaktadır. Ortadoğu'da hâkimiyet sağlama başarısını elde etmiş bir devletin dünya gücü olma niteliği tartışılmaz.(Ari, 2007: 9, 25, 27) Jeostratejik açıdan bölge, politik, kültürel ve ekonomik özellikleri ile küresel güçlerin "bir rekabet alanı"dır. (Akbaş, 2011:2)

Ortadoğu'da kendi çıkarlarına uymayan her türlü planı devre dışı bırakıp, kendi politik kararları çerçevesinde yönlendirme yapmak isteyen "pek çok güç" vardır. (Özdemir, 2013:60) Günümüzde bazı Batı ülkeleri, Ortadoğu ülkelerinin aralarında

birlik sağlanmaması adına gücünü ve imkânlarını olağanca kullanmaktadır. Ortadoğu'nun sürekli devam eden sorunları, Batı'nın söz konusu "güçleri"nin, söz konusu bir işbirliğine engel olmak yönündeki eylemleri ile açıklanabilir. Böyle bir dayanışmaya yönelik her girişim, menfaatleriyle çatışan güçlerin "çelmelerine uğramaktadır". (İslam Dünyası ve Ortadoğu, 2009: 64)

Ortadoğu ülkelerinin büyük bir bölümü fiziki olarak bağımsızlık elde etmiş olmalarına rağmen, uzun yıllardır "zihinsel esaret" etkisi altındadır. Bu etkinin yoğun olduğunu fark eden Ortadoğu'ya hâkim olmak isteyen güçlerin, "böyle bir zayıflık ve çaresizlik duygusu karşısında" modern yöntemlerle sömürme yoluna gitmeleri zor değildir. (Akgönenç, 2011: 40) Sömürüye açık memleketler sömürüldüğünden, hiçbir sömürgeci-süper devlet, küçük ülke ile eşit koşullarda anlaşmaya gitmez. Sömürgeci-süper devletin eşit koşullarla anlaşmaya gidebilmesi ancak çekindiği bir başka süper devlet ile mümkündür. Bu nedenlere dayanarak, Ortadoğu'da, tek başına ve kendi imkânları ile hiçbir devletin büyük devlet hâline gelmesi mümkün değildir. Ortadoğu ülkelerinin "ciddi bir dayanışma"ya ihtiyacı vardır. (İslam Dünyası ve Ortadoğu, 2009: 129) Kazgan'ın ifadesiyle, "aslan ve kaplanın etçil avcılar olması sebebiyle, geyik ve tavşanın," birbirinden ayrılmadığı gerekçesiyle, 2000'li yılların başı için dünya ekonomisi "yaratık zengini bir orman gibi" olsa da, sanayisi gelişmiş ülkelerin "ormanın güçlü yaratıkları", sanayisi gelişmekte olan ülkelerin ise "ormanın güçsüz yaratıkları" olması anlamsızdır. (Kazgan, 2009: 33-34.) "Güçlünün zayıfı ezdiği" ne dair dünya görüşünün Ortadoğu'daki iktisadi sömürüsüne karşı ancak "dayanışma" çözüm olabilir.

Ortadoğu ülkelerinin bir dayanışmaya doğru gitmesi günümüzün dünya koşullarının zorlamasının neticesi haline gelmiştir. (İslam Dünyası ve Ortadoğu, 2009: 32) Böyle bir dayanışmanın çok olumlu maddi ve manevi neticeleri olacağı açıktır. Örneğin, küçük ülkelerin, büyük ülkeler ile birlikte oluşturdukları bir ticaret blokunda, küçük ülkelerin "garantilenmiş piyasa oluşumundan" faydalanması mümkündür. (Bayraktutan, 2004: 164)

Gerçekten istenilene erişmek için tek tek bireylerin değil, bir bütün halinde, tüm bu şura sahip olanların dayanışma içerisinde hareket etmesi gerekmektedir. (Hamitoğulları, 1984: 293) Bu konuda yapılması gereken, A ülkesi, B ülkesi hakkında yargılayıcı yaklaşımlar içerisine girmek değildir. Böyle bir yaklaşım yalnızca kendi çıkarının maksimizasyonu ile ilgilenmek ile eşdeğerdir ve sömürücü iktisadi zihniyetin uygulamalarına maruz kalmaktan ötesine götürmez.

Ortadoğu-İslam ülkelerinin zihniyet yapısı, toplumsal sorunların çözümünü kaçınılmaz derecede etkileyen bireysel kararlarda rekabetin değil dayanışmanın etkin olmasına uygundur. Literatürde bu konuda yapılan çalışmalar vardır. Ayrıca "rekabet" ya da "dayanışma" tartışmasında, "dayanışma" tipi karar almanın toplumsal sorunlara bir çözüm yaklaşımı olarak "en iyi sonucu" verdiğine dair matematiksel kanıtlar da vardır.

Toplumsal sorunların rekabet ile mi dayanışma ile mi çözülebileceği sorularının yanıtı eski çağlardan beri tartışma konusu olmuştur. Bireysel karar alma toplumsal bir sorun haline dönüştüğü için bu sorunun yanıtı önemlidir. Kaynak dağılımında bireylerin, toplumların ya da ülkelerin birbirlerini olumsuz etkileyebileceği varsayımı, rekabetin uygulama bulabileceği ilişkiler açısından doğrudur. Ancak dayanışmanın esas alındığı durumlarda netice çok farklı olmaktadır. Dayanışma halindeyken kaynakların en etkin kullanımının sağlandığı, şartlar ne olursa olsun dayanışmanın sağladığı neticeden daha fazla refah getirecek bir alternatifi var olmadığı ve rekabetin kaynak kullanımında hiçbir zaman verimlilik sağlamadığı matematik ilmi ile de görülen bir neticedir. (Ünveren, 2014:56, 62)

Ortadoğu'nun sorunlarına çözüm bulabilmesinin ve bölgede refahın barış ortamının sağlanabilmesinin "bir güvenlik ve dayanışma sağlayıcı mekanizmaya" bağlı olduğu bölge liderleri tarafından da dile getirilmiştir. (Özdemir, 2013:1) Ayrıca Ortadoğu ülkelerinin "yoksul değil yoksun" oldukları dile getirilmiştir. Büyüklük, güç ve itibar yoksunluğuna değinilmiştir. Bütün İslâm âleminde bir ülkenin karşılaştığı sorunun birlikte göğüslenmesi bilincine varıldığı vakte kadar, Ortadoğu'da hak ve özgürlük

mesesi gündemden düşmeyecektir. Tarih, kanlı olan ulusların bile dostluklar kurduklarına tanıklıktır. Dolayısıyla, Ortadoğu'da "ebedî düşmanlık vesilesi" olabilecek bir neden gösterilemez. Kendi politik çıkarlarına başka ülkeleri yandaş kılmak gayretine gireceği yerde ihtilafların tümünün gerçekte önemsiz olduğunun ve kardeş bir ülke ile anlaşmazlık içinde olmanın kendine asla bir menfaat getirmeyeceğinin farkına varmalıdır. (İslam Dünyası ve Ortadoğu, 2009: 147, 157,158)

Ortadoğu'nun iktisadi durumu barış sürecine bağlıdır. Aynı zamanda Ortadoğu'nun ekonomik olarak dayanışma içinde olması ile de ilgilidir; ancak bir dayanışma barış sürecinin tehlikeye girmesi ile daha zor hale gelecektir. (Wilson, 1994:287).Barış sürecini ise ancak sosyal adaletin gerçekleşeceği bir sistem sağlayacaktır.

İslâm iktisadi yaşamda sosyal adaletin gerçekleştirilmesini esas alır. Gelir dağılımında adalet, servetin ve mülkiyetin yaygınlaştırılması, ekonomik istikrar, israfın önlenmesi sosyal adaletin gerçekleştirilmesi prensiplerindedir. (Tabakoğlu, 2008: 50) Casiye Sûresi 22. Ayette şöyle buyrulmuştur: "Allah, gökleri ve yeri, hak ve hikmete uygun olarak, herkese kazandığının karşılığı verilsin diye yaratmıştır. Onlara zulm edilmez." İslâm dünyası sömürüye imkân tanıyan faize, adaletsizliğe, bireyciliğe yabancı olduğu için kapitalist sistemi tanımamıştır. Ancak iç dinamizmini kaybettiğinde kurumlarında yenileme gerçekleştirilememiştir. İslâm dünyası kendi esaslarını yaşadığı dönemde hâkim sistem iken, sonra bu niteliğini yitirmiştir. Batı dünyası ise, kendi esasları çerçevesinde "geleneksel düşünceden ayrılmış" kapitalist ilkeleri benimsemiştir. Hıristiyanlığın esaslarının, kapitalist zihniyete aykırı olması nedeniyle, Reform sürecinde bu esaslardan sapma gerçekleşmiştir. Bununla birlikte bu süreçte Batı, "İslâm'la ortak olduğu değerleri de kesinlikle terk etmiştir". (Tabakoğlu, 2008: 36)

İslami yaklaşımda "birbirinden kopuk iki âlem tasavvuru" olmadığı gibi, birey, "dünya ve Ahiret'te ortak bir "âlem" tasavvuru içinde" ele alındığı için, dünya hayatı ya da Ahiret hayatına karşı "dışlayıcı" bir tavır yoktur. İslam'da, ticaret, "kibir, gurur ve tahakküm aracı olarak bireyin iç dünyasına hakaret etmedikçe hoş görüyle karşılanır, teşvik edilir". (Yıldırım, 2005:7) Bireyler toplumun hizmetine sunulurken şahsiyetçi bir tutumla bireylerin olgunlaşmasına, ahlâki yönden gelişimine önem verilir. Toplumda, karşılık beklemeden yalnızca "Allah rızası" için yardımlaşmak önemlidir. (Tabakoğlu, 2008: 30)

İslâm'da iktisadi yaşamda madde geçicidir; ihtiras ve açgözlülük teşvik edilmez. (Tabakoğlu, 2008: 48) Enam Sûresi 32. Ayette şöyle buyrulmuştur: "Dünya hayatı ancak bir oyun ve bir eğlencedir. Elbette ki ahiret yurdu Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için daha hayırlıdır. Hâlâ akıllanmayacak mısınız?" Yapılan bir çalışmanın en önemli bulgusuna göre, İslami finansal sistemini farklı bir finansal sisteme göre üstünlüğünün, sistemde "sahtekârlık/yalancılık" olmadığı zaman mümkün olduğu belirtilmiştir. İslamiyet' geçişin maliyetinin yüksek olacağından ancak İslam'ın getireceği yararların birtakım fedakârlıklar neticesinde olacağı belirtilmiştir. Ayrıca topluma manevi açıdan yararına da değinilmiştir. Bununla birlikte, İslami olmayan ilkeler üzerine çalışan kuruluşların da değişmesinin gerekliliğine değinilmiştir. Ayrıca "sahtekârlığın" (ya da yalancılığın) toplumun yapısı ile alakadar ve ahlaki değerlere önem verilen bir toplumda "Allah korkusu" nun bir fonksiyonu olduğunun düşünüldüğü ifade edilmiştir. (Khan, 1985:28)

SONUÇ

Batı esaslarına uygun biçimde teşkilatlanmış toplumların iktisadi hayatlarında sömürü hâkimdir. Sömürüye imkân tanıyan bir iktisadi sistemde, toplumda iki uç oluşmakta ve bu uçlar birbirini "anlamak" yerine, biri diğerine kayıtsız iken, öbürü de yokluk ve açlık halinden en sonunda isyana gidebilmektedir.

Uluslararası ekonomik sistemde ve tek tek ülkelerde "salgın hastalık" gibi krizler, bunalımlar ve çatışmaların meydana gelmektedir. Bu sorunların temelinin araştırılması gerekmektedir. İktisadi kalkınmanın sorunlarının olması, iktisadi büyüme tipinin sorun

üretmesine işaret eder. Yürürlükteki iktisadi büyüme tipinin “gerçek karakterinin” kavranmadan “anamlı bir kalkınma modelinin benimsenmesi” anlaşılır bir şey değildir. Gittiği yolu bilmeyen birinin veya bir toplumun “daha iyi bir yöne doğru hamle yapabilmesi” mümkün değildir. İnsanların işsizliğinin ve yoksulluğunun, işgücüne dâhil olanların sömürülmesinin nedenlerinin ve sosyal boyutlardan izole edilmiş, “vahşi ve bencil çağdaş iktisadi büyüme modellerinin somutlaşmış ürünleri olan tek boyutlu insan ve tek boyutlu toplumlar” ın gerisindeki iktisadi felsefenin incelenmesi ve sorgulanması gerekmektedir. (Hamitoğulları, 1984:287,288, 293)

Gerçekçi olmayan “var”sayımlara dayalı “putlaşmış” iktisadi modellerin öğretilerinin yerine, herkesin özlemle beklediği, Adalet ve Hikmet eli ile yönetilen kâinatın yaradılış manasına uygun kanunlarla “gerçek manada evrensel bir iktisadi doktrin” çalışması yapılması gerekmektedir. Hıristiyan âlemi de, İslam dünyası da, Ortadoğu gibi “kaos içindeki” her bölge de, bu iktisadi özlemi yaşamakta ve bunu gittikçe daha fazla dile getirmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbaş Zafer (2011), "ABD'nin Ortadoğu Politikalarının Sürdürülebilirliği ve Ortadoğu'da Güç Mücadelesi", History Studies ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı/ Relationships of the USA and The Great Middle East Special Issue.
- Akgöncü Oya (2011), "NATO'nun Libya Müdahalesinin Çeşitli Boyutları ve Meşruiyet Sorunu", Jeopolitik, Yıl-10, Sayı 79, İstanbul.
- Arı Tayyar (2007), Orta Doğu, Alfa Yayınları, Mart, İstanbul.
- Bayraktutan Yusuf (2004), Global Ekonomide Bütünleşme Trendleri, Nobel Yayın, Genişletilmiş 2.Baskı, Ankara.
- Hamitoğulları Beşir (1984), "İktisadi Vahşi Büyümenin Bunalımları ve İslam Kalkınma Modelinin Va'dettikleri", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/449/5069.pdf>
- İslam Dünyası ve Ortadoğu (2009), M. Akif İnan Eserleri, 1. Baskı, Eğitim-Bir-Sen Yayınları: 35, Edebiyat Dizisi: 17, Ankara.
- Johnston Carol (2002), "A Christian Critique of Economics", Christian Theological Seminary, Buddhist-Christian Studies, Volume 22 s. 23-24.
- Kazgan Gülten (2009), Küreselleşme ve Ulus-Devlet, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 3, Ekonomi 1, 5. Baskı, İstanbul.
- Khan Waqar Masood (1985), "Towards an Interest-Free Islamic Economic System" Karachi, Pakistan JKAU: Islamic Econ., Vol. 1, pp. 3-38.
- Madi İpek (2014), Ortadoğu Dinleri Açısından Homo Economicus'un Analizi, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Öztürkler Harun (2009), "Ortadoğu Ülkelerinin Ekonomik Yapılarının Temel Özellikleri", Ortadoğu Analiz, Cilt 1 - sayı 6, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2009616_harun3f5z.pdf
- Özdemir Erbil (2013), Ortadoğu Barışında Güvenlik ve İşbirliği Modeli Arayışları, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara.
- Tabakoğlu Ahmet (2008), "İslam İktisadi"na Giriş, Dergâh Yayınları, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, İstanbul.
- Ünveren Burak (2014), "Rekabet mi, Dayanışma mı?", Matematik Dünyası, 2014-III, Yıl 23, Sayı 100, İstanbul.
- Wilson Rodney (1994), "Economic Relations of the Middle East: Toward Europe or within the Region?" Middle East Journal, Vol. 48, No. 2 (Spring), pp. 268-287, <http://www.jstor.org/stable/4328691>
- Yıldırım Ergün (2005), "Toplumsal Gelişme Açısından Protestanlık ve İslam", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 12, s.51-64. <http://kuran.diyaret.gov.tr/>
<http://incil.info>